

Islam i kršćanstvo – zajednički izazovi i perspektive

Mirza Mešić

mirzagazzali@hotmail.com

Uvod

Sam naslov, *Islam i kršćanstvo – zajednički izazovi i perspektive*, ukazuje na ono što predstoji i jednoj i drugoj religiji odnosno njihovim sljedbenicima. Kada je riječ o izjavi »jedna vjera, više religija« možemo ju povezati s Kur'anom i ajetima u kojima se kaže: da je Bog htio, učinio bi ljude sljedbenicima jedne, iste vjere, no oni se razilaze u onome što im On objavljuje i neka se natječu u onome što je dobro. U drugom pak ajetu Allah govori: »(Muhammede), da je Bog htio, svi bi ljudi bili sljedbenici jedne vjere, pa zar ćeš ih ti natjerati da slijede Jednoga Boga«, stoga je i tu naglašena osnovna komponenta ljudske egzistencije na ovome svijetu - sloboda izbora. Što se tiče povijesti odnosa između kršćanstva i islama, mislim da ćete se složiti sa mnom da možemo promatrati povijest koja se događala do 1965., do II. vatikanskog koncila, i drugo vrijeme koje je nastupilo nakon toga, te traje i danas. Mi imamo tu sreću i odgovornost da ispisujemo drugu stranicu povijesti odnosa tih dvaju religija. Već je pomalo otrcana fraza da »dijalog nema alternativu«, i na nju je posebno stavljao naglasak pokojni papa Ivan Pavao II. (kojega mi muslimani od svih papa najviše cijenimo). Zbilja je od VII. stoljeća bio potreban dijalog, ali on sam nije dovoljan: potrebno je i nužno je djelovanje.

Dobro znamo da je 85% zajedničkog kršćanstvu i islamu, ali se nekako uvijek stvara animozitet oko onih 10-15% razlike i ja vam mogu prenijeti svoj osobni doživljaj islamsko-kršćanskih odnosa. Mene kršćanstvo nikada ne može ugroziti, da je na svakom kutu crkva koja zvoni i koja okuplja vjernike – ne može ugroziti moju vjeru. Volio bih da jednako tako i vi kršćani osjećate okruženi muslimanima. Ja ću se kao musliman boriti uvijek protiv svih koji ugrožavaju kršćane. Ovo govorim iz globalne perspektive događanja, jer u Hrvatskoj nema tolikog odnosa snaga. Tko je u pravu neka Bog dragi sudi i odluči; jasno je da je moje pravo dokazivati da je moja vjera prava te smatram,

skromno, da mi jedni druge ne ugrožavamo, ali nas ugrožavaju nesposobni političari, korumpirani profesori i nemoralni pojedinci, stoga tu nije dovoljan samo dijalog, nego zajedničko istupanje vođa vjerskih zajednica protiv anomalija u društvu. Što se tiče morala, kroz medije se toliko agresivno propagira materijalistički ateizam, nemoral, blud, ruše se obiteljske vrijednosti, te se na tim poljima traži zajedničko istupanje vjernika svih vjera.

Što se tiče daljnjeg odnosa kršćanstva i islama, postoje teški, ali nužni koraci na kojima morao svi raditi. To je prije svega priznanje legitimnosti postojanja drugoga. (Međusobne se složimo oko nekog uvjerenja u srcu mislimo da onaj drugačiji od nas ne bi trebao ni postojati.) Bojim se da kod kršćansko-muslimanskih odnosa postoji doza licemjerstva od kojega bi se trebalo početi liječiti (kao što poslanik islama Muhammeda.s. kaže u jednom hadisu da onaj u čijem srcu postoji trunka licemjerstva neće vidjeti Raja). Drugo na čemu moramo raditi jest razumijevati jedni druge na način da poštujemo svačiju vlastitu interpretaciju svetih spisa, dakle, da nikad ne zapadnemo u zamku da kršćanin proizvoljno čita kur'anski tekst i obrnuto. Puno bolji pristup bio bi da jedni drugima tumače svete spise onako kako ih oni sami vide. Treći korak je izgradnja takvog poštovanja i iskrenosti koje će podrazumijevati vlastitu spremnost da odgovaramo i na najdelikatnija pitanja naših sugovornika. Četvrta »magična« riječ je – samokritika.

Kada promatramo s demografskog aspekta, na svijetu živi 2 milijarde kršćana i 1,5 milijardi muslimana. To je gotovo polovica čovječanstva što ukazuje na iznimnu važnost međusobnog dijaloga. Evidentno je da se glavni problemi čovječanstva ne mogu riješiti bez nas. S obzirom da sam spomenuo samokritiku, iznijeti ću jednu posve iskrenu primjedbku: kada je 1099. god. Jeruzalem pao u kršćanske ruke, nijedan musliman nije preživio, ali recimo da nijedna crkva ni kršćanska zajednica nije stradala zbog toga. S druge strane, muslimani su '60-ih i '70.-ih godina XX. stoljeća trbuhom za kruhom došli u Europu gdje se nije nalazila nijedna džamija, i kršćanska Europa im je dozvolila graditi ih. Kada to imamo na umu nedavne vijesti da se u Aleksandriji postavljaju bombe u crkve samo ukazuje na apsurdnost vremena.

Ukratko, pred nama je puno izazova, ali i prostora za naše zajedničko djelovanje i promoviranje zajedničkih vrijednosti. To je poziv na kojem trebamo raditi svaki dan. U nastavku teksta osvrnut ću se na temeljna polazišta koja mogu pomoći u izgradnji dijaloga.

Vjerske slobode u islamu¹

Usprkos tome što i Europa svoj identitet u dobroj mjeri definira na temeljima svoje kršćanske povijesti, često se promiče stereotip prema kojem islam

¹ Tekstovi koji slijede većim su dijelom preuzeti iz knjige: Mirza MEŠIĆ, *Islam iznutra*, Zagreb, Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske Preporod, 2010, 175-180.

ne priznaje vjersku slobodu drugima te je stoga inkompatibilan sa liberalnim pogledom na svijet. Mnogi »Orientalisti« i »eksperti islama« čini se promišljeno ignoriraju 256. ajet sure El-Beqara: »U vjeri nema prisile«. Vjerska sloboda – koja uključuje slobodu savjesti, pa tako i slobodu nevjerovanja – temeljna je ljudska sloboda i pravo koju i Kur'an, sveta knjiga muslimana jasno i nedvosmisleno naglašava. Uzvišeni Bog u Kur'anu poručuje muslimanima koji se trude dokazati drugima da je islam prava vjera (kao što se uostalom i židovi i kršćani trude dokazati da je njihova vjera jedina ispravna) da svaki čovjek bira svoj odnos prema Bogu ili ga uopće ne bira: »A da je Gospodar tvoj htio, sve bi ljude sljedbenicima jedne vjere učinio. Međutim, oni će se uvijek u vjerovanju razilaziti, osim onih kojima se Gospodar tvoj smiluje. A zato ih je i stvorio.« (Hud, 118.-119.) Osnovna zadaća Poslanika islama Muhammeda, s.a.v.s., bila je drugima obznaniti objavu; objasniti i savjetovati, ne nametati ni prisiljavati. Dragi Bog Svoga Poslanika upozorava da je vjera osobna stvar svakog pojedinca: »A da hoće Gospodar Tvoj na Zemlji bi svi bili vjernici! Pa zar ćeš ti svijet prezirati zbog toga što oni odbijaju postati vjernici?« (Junus, 99.)

Europljani su vjerovali da islamski svijet tretira vjerske manjine s istom okrutnošću kakvom su stoljećima oni tretirali nekršćanske vjerske manjine. Taj je osjećaj još duboko ukorijenjen u dušama i mislima europskih kršćana. Razlog tome leži i u činjenici da su muslimani jako rano došli u dodir sa kršćanskom Europom te su je bili i vojno ugrozili, najprije u 8. stoljeću osvajanjem Španjolske, a zatim i u 15. i 16. stoljeću prodorima osmanske vojske. No ti muslimansko-kršćanski vojni sukobi zahtijevaju posebnu povijesnu i političku analizu, a svode se na političko-ekonomsko-sigurnosna gibanja u tom dijelu svijeta i nemaju nikakve veze s porukom islama koja jasno naglašava da islam nije dozvoljeno silom nametati. Takva je situacija kada govorimo o odnosima i predrasudama kršćana prema islamu i muslimanima.

S druge strane, stagnacijom islamskog svijeta i prodorom europskog kolonijalizma, a time i kršćanske vjere i kulture u islamski svijet u 19. i 20. stoljeću, sve se više javlja negativistička slika o Zapadu unutar muslimanskog svijeta. Za sve svoje neuspjehe, od gubitka hilafeta do nemogućnosti da zaustave osnivanje države Izrael, muslimani su krivili Zapad, a neki su od muslimanskih lidera samoinicijativno proglašavali i džihad protiv kršćana i židova. Istina je da su europski kolonizatori u mnogim muslimanskim zemljama poput Egipta, Tunisa, Alžira pokušali uništiti tradicionalnu islamsku kulturu i nametnuti nekakav spoj islamsko-kršćansko-mediteranske kulture, no također je istina da za svoju stagnaciju i gubitak utjecaja na međunarodnoj sceni unazad 200-300 godina muslimani prije svega moraju sami sebe kriviti. Nedostatak hrabrosti u suočavanju sa svim novinama koje je donijelo novo doba i ubrzana tehnološka revolucija te nedostatak kreativnosti kojoj ih je Muhammeda.s. poučio vlastitim primjerom, bili su glavni razlozi muslimanskog zaostajanja za svojim zapadnim konkurentima. Lakše se bilo začahuriti i prepustiti nego odgovoriti

na izazove modernosti. Bilo je to vrijeme kada se Europa oslobađala kršćanstva i zaogrtała sekularizmom i liberalizmom, a muslimanski svijet pokušavao pronaći novi put do islamskih vrijednosti. U tome su muslimani često znali izgubiti kompas i otići u krajnost, bilo radikalnu bilo onu liberalnu.

Drugi vatikanski koncil

Drugačiju, bitno bolju i pozitivniju sliku o islamu, donio je Drugi vatikanski koncil (1962. – 1965.) iznesenu u crkvenoj konstituciji *Lumen Gentium* i *Nostra Aetate*. Nakon višegodišnjeg arogantnog odnosa prema muslimanima, bio je to povijesni iskorak Vatikana prema drugim religijama, prije svega prema islamu. *Nostra Aetate* na sljedeći način definira odnos Crkve prema islamu i muslimanima:

Crkva gleda s poštovanjem na muslimane, koji se klanjaju Jednome Bogu, živom i subzistentnom, milosrdnom i svemogućem, stvoritelju neba i zemlje, koji je govorio ljudima. Oni se svom dušom nastoje podložiti njegovim skrovitim odlukama, kao što se Abraham, na koga se islamska vjera rado poziva, podložio Bogu. Oni Isusa, istina, ne priznaju Bogom, ali ga ipak časte kao proroka, a također i njegovu djevičansku majku Mariju. Nju ponekad i pobožno zazivaju. Osim toga iščekuju dan suda, kad će Bog naplatiti svim uskrslim ljudima. Zato cijene moralni život, a Boga štiju napose molitvom, milostinjom i postom. Budući da je tijekom stoljeća između kršćana i muslimana dolazilo do čestih sukoba i neprijateljstava, Sveti Sabor poziva sve da se, zaboravivši što je bilo, iskreno trude oko međusobnog razumijevanja i da zajednički štite i promiču socijalnu pravdu, čudoredna dobra, mir i slobodu za sve ljude. (NA 3)

Koncil poziva i kršćane i muslimane da se oslobode tragičnih iskustava povijesti i uđu u jedan posve drugačiji, iskreniji i otvoreniji dijalog s ciljem humaniziranja i spašavanja svijeta. Vidljive pozitivne promjene u islamsko-kršćanskim odnosima, osobito pogledi kršćanskih učenjaka prema islamu i muslimanima, dogodili su se nakon završetka Drugog vatikanskog koncila. No, dok se neka politička pitanja koja opterećuju cijeli međunarodni sigurnosni sustav ne riješe, pravih plodova dijaloga će biti jako malo. Prije svega, pitanje teze o sukobu civilizacija Crkva bi trebala negirati i osporavati te potencirati dijalog civilizacija. Mogli bismo zaključiti da je odnos kršćana prema islamu i muslimanima evoluirao od ignorancije, preko arogancije do tolerancije. Nažalost, na početku 21. stoljeća javljaju se stare predrasude te jača antiislamska i antimuslimanska histerija, osobito nakon terorističkih napada 11. 09. 2001. godine na New York i Washington.

Buduće perspektive islamsko-kršćanskih odnosa

Očito je da i u današnjoj situaciji stanovite konstelacije interesa u kršćanskom svijetu podržavaju stare stereotipe kada je u pitanju islam. Od raspada komunizma i dezintegracije bivšeg istočnog bloka, islam je često viđen kao novi neprijatelj Zapada. Islamsko-kršćanski odnosi narušeni su ovim novim međunarodnim odnosima u kojima je islam predstavljen kao prijetnja europskom identitetu i sigurnosti. Za zagovornike Huntingtonovih teza o sukobu islamske i zapadne civilizacije, od kojih su mnogi visoki dužnosnici u administracijama zapadnih zemalja, teroristički napadi na SAD 11. rujna 2001. godine te teroristički napadi u Madridu i Londonu, krunski su argument o ratobornosti i neprijateljskoj prirodi islama prema zapadno-kršćanskoj civilizaciji. U zadnjih nekoliko godina svjedočili smo sotoniziranju islama i muslimana kakvo se ne pamti još od srednjega vijeka, tim više što se to u današnje vrijeme čini na puno perfidniji i podmukliji način. Zato raduje svaki javni iskorak Katoličke crkve i njenih poglavara u promicanju dijaloga i dogovora sa islamom i muslimanima. Takav jedan zajednički susret skoro je organizirao sadašnji papa Benedikt XVI. sa nekima od najutjecajnijih islamskih prvaka, predvođenih bosanskim reis-ul-ulemom dr. Mustafom ef. Cerićem.

Međutim, u isto vrijeme članovi europskih desničarskih političkih stranaka zahvaljujući retorici mržnje prema imigrantima, od kojih dvije trećine čine muslimani, osvajaju mjesta u državnim parlamentima i na taj način iskušavaju islamsko-kršćanske odnose. Rasizam, netolerancija i uskogrudni nacionalizam jačaju u Europi kao reakcija na pojačano useljavanje muslimana. Nisu rijetke ni otvorene izjave o protjerivanju muslimana u zemlje porijekla njihovih roditelja i djedova te poziv na zatvaranje džamija. Srećom, takvi su još u manjini, no moramo se svi potruditi da tamo i ostanu. Muslimani svojom otvorenosti i spremnošću da prihvate sve vrijednosti zapadne civilizacije koje se ne kose sa učenjima islama te poštivanjem zakona zemlje u kojoj žive i rade, a kršćani razbijanjem predrasuda o islamu kroz dobro osmišljenu edukaciju učenika i studenata o glavnim učenjima islama i dostignućima islamske kulture i civilizacije, zajednički moraju doprinositi boljoj i sigurnijoj budućnosti. Jer, još je uvijek snažno prisutna ideja o budućem ratu između islama i kršćanstva za prevlast nad svijetom. Neznanje iz kojeg proizlazi strah, mržnja i prijezir još su uvijek prisutno na obje strane.

Postojanje prilično velikog broja islamskih zajednica u europskim zemljama, većinom osnovanih od imigranata, sve više dovodi do neprijateljskih reakcija prema muslimanima. Ove zajednice su cijelo vrijeme predstavljane kao prijetnja društvenoj i kulturnoj koheziji Europe. Pod ovakvim okolnostima veoma je teško očuvati atmosferu dijaloga i suradnje. Politički pokreti u Europi promišljeno izrabljuju islamsku prisutnost kako bi je prikazali kao novu opasnost koja se nadvila nad Europom. Nadamo se da ekstremna desnica

neće uopće dobiti priliku da odlučuje o dijalogu između europskih kršćana i europskih muslimana. Jako negativnu ulogu u ovom pogledu odigrali su mediji koji su, u najvećoj mjeri, pod utjecajem političkih stranaka i njihovih pojedinačnih interesa.

U današnjoj povijesnoj konstelaciji, islamsko-kršćanske veze u Evropi bitno su determinirane sudbinom muslimana Bosne i Hercegovine. Duboko povijesno nepovjerenje prema ovoj muslimanskoj zajednici bio je nesumnjivo jedan od razloga za europsku totalnu neaktivnost nakon raspada jugoslavenske Federacije u zaustavljanju velikosrpske agresije na Bosnu i Hercegovinu kada su nad muslimanima Bosne i Hercegovine počinjeni strašni zločini. Europska pasivnost po pitanju genocida u Bosni jako je ugrozila muslimansko-kršćanske odnose, ne samo na ovome kontinentu, nego na globalnoj ekumenskoj razini. Ova se pasivnost može jedino objasniti naslijeđem ranijih islamsko-kršćanskih konfrontacija što smo ih već opisali u ovoj studiji. Otud sumnje kod europskih muslimana, pa i muslimana u Bosni i Hercegovini, da ih je Europa, zbog pripadnosti islamu, izdala te dozvolila da se nad njima počine genocid i ratni zločini.

S obzirom na nove tenzije (Rat u Afganistanu i Iraku, teroristički napadi), smjernica ne smije biti Huntingtonova paradigma o »sukobu civilizacija«. Bilo koja buduća perspektiva trebala bi biti bazirana na ideji dijaloga civilizacija, temeljena na ravnopravnosti partnera. Stare eurocentrične dogme o orijentalizmu i ideologija superiornosti kršćanskog nad islamskim svijetom moraju biti efektivno uklonjeni. S naše točke gledišta, iskreni dijalog može biti temeljen na strukturalnoj sličnosti monoteističke poruke kršćanstva i islama. Prisutnost muslimanskih zajednica u Europi – muslimani u Bosni i zajednice muslimana u različitim europskim državama – ne smiju biti viđene kao prijatna, nego kao mogućnost da se grade mostovi razumijevanja između Islama i Zapada. Bio bi veliki politički promašaj i danas u Europi, a posebice na Balkanu i u Bosni i Hercegovini, negirati muslimane, njihovu povijest, kulturu, običaje, tradiciju, način života, organiziranje obiteljskog života, ulogu žene, narodnu poeziju, glazbu, umjetnost, folklor, itd.

Vidljive pozitivne promjene u islamsko-kršćanskim odnosima, osobito pogledi kršćanskih znanstvenika prema islamu i muslimanima, dogodili su se nakon završetka Drugoga vatikanskog koncila. Koncil je, kako smo vidjeli, zauzeo tolerantan stav spram islama, jer »odluka o spasenju« obuhvaća i muslimane koji »priznaju Stvoritelja« i »ispovijedajući vjeru Abrahamovu, klanjaju se jedinome, milosrdnom Bogu, koji će suditi na Sudnji dan«. Islam je prema kršćanstvu zauzeo jasan stav još prije XIV. stoljeća: »Reci: 'O sljedbenici Knjige, dođite da se okupimo oko jedne riječi i nama i vama zajedničke: da se nikome osim Allahu ne klanjamo, da nikoga Njemu ravnim ne smatramo i da jedni druge, pored Allaha, bogovima ne držimo!' Pa ako oni ne pristanu, vi recite: 'Budite svjedoci da smo mi muslimani.'« (Al Imran 3:64)

Zaključak

Mogli bismo zaključiti da je odnos kršćana prema islamu i muslimanima evoluirao od ignorancije, preko arogancije do tolerancije. To ne znači da se i na početku XXI. stoljeća ne javljaju predrasude, antiislamska i antimuslimanska histerija, osobito nakon terorističkih napada 11. 09. 2001. godine na New York i Washington.

Islamsko-kršćanski dijalog treba se transformirati u suradnju muslimana i kršćana na svim poljima života: promoviranju socijalne pravde, ravnomjerne preraspodjele prirodnih bogatstva, uspostavljanju načela tolerancije, ali i rješavanju krucijalnih međunarodnih pitanja poput neriješenog pitanja palestinske države. Najvažnije u svemu tome je sistematično obogaćivanje i razvijanje uzajamnog poštovanja, međusobne odgovornosti i suradnje. Danas se sve više trebamo koegzistenciju i kohabitaciju religioznih, kulturnih i civilizacijskih tradicija. Jedan od najvažnijih instrumenata religijskog i nacionalnog pomirenja naroda širom svijeta autentično je i dosljedno provođenje načela vjerske slobode, oslobođene od svih ideologijskih predrasuda. Danas trebamo više nego ikada slobodu za Boga, a ne slobodu od Boga, bez koje nije uopće moguće graditi bilo kakav oblik suradnje u društvu. Nažalost, neki od kreatora vanjskih politika velikih sila pod utjecajem različitih lobija islam promatraju kroz prizmu srednjovjekovne predodžbe o ovoj vjeri kao nasilnoj, neprijateljskoj i rušiteljskoj. Bit će jako opasno i po jednu i po drugu stranu ako se ovakva slika ne promjeni. Odgovornost podjednako leži na objema stranama. I zato po tko zna koji put ponavljamo: dijalog nema alternativu! Bez mira i pravde između ove dvije vjerske zajednice ne može postojati istinski mir u svijetu. Budućnost svijeta zavisi od mira između muslimana i kršćana.